

6. *Dacey A. V.* Introduction to the Law of the Constitution / A. V. Dacey. – Indianapolis : Liberty Fund, 1982.
7. *Hayek F. A.* The Political Idea of the Rule of Law / F. A. Hayek. – Cairo : Egypt, 1955.
8. *Боботов С. В.* Введение в правовую систему США / С. В. Боботов, И. Ю. Жигачев. – М. : НОРМА, 1997. – 333 с.
9. *Головатий С.* Верховенство права : у 3 кн. / С. Головатий. – К. : Фенікс, 2006. – Кн. 3. – 1748 с.
10. *Козюбра М.* Верховенство права: українські реалії та перспективи / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 3. – С. 6–17.
11. *Аллан Т. Р. С.* Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Т. Р. С. Аллан ; пер. з англ. Р. Семківа. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 385 с.
12. *Общая теория государства и права: Академический курс : в 2 т. / под ред. М. Н. Марченко.* – М. : Зерцало, 1998. – Т. 2 : Теория права. – 640 с.
13. *Гетьман-П'ятковська І. А.* Взаємодія і співвідношення юридичної та моральної практичної діяльності: теоретичні аспекти проблеми / І. А. Гетьман-П'ятковська // Судова практика. – 2009. – № 11–12 (47–48). – С. 9–12.

Гетьман-П'ятковська І. А. Правовий прогрес: від ідеї «верховенства права» до її реалізації в юридичній практиці

У статті досліджується змістовне наповнення явища «правовий прогрес». Правовий прогрес розглядається як процес: від теоретичного осмислення ідеї «верховенства права» до її реалізації в юридичній практиці.

Ключові слова: правовий прогрес, ідея «верховенства права», юридична практика, право і мораль.

Гетьман-Пятковская И. А. Правовой прогресс: от идеи «верховенства права» к ее реализации в юридической практике

В статье исследуется содержательное наполнение явления «правовой прогресс». Правовой прогресс рассматривается как процесс: от теоретического осмысления идеи «верховенства права» к ее реализации в юридической практике.

Ключевые слова: правовой прогресс, идея «верховенства права», юридическая практика, право и мораль.

Hetman-Piatkovska I. Legal progress: the idea of the rule of law to its implementation in legal practice

The article examines the substance of legal «phenomena progress». Legal progress is seen as a process, from theoretical understanding of the idea of «the rule of law» to its implementation in legal practice.

Key words: legal progress, the idea of «the rule of law», legal practice, law and morality.

УДК 340.12

*Віталій Миколайович Головчук,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НОРМИ ПРАВА
В АСПЕКТІ ОСНОВНИХ ТИПІВ ПРАВОРОЗУМІННЯ**

У сучасній юридичній науці праворозуміння є результатом і виразником різноманітних поглядів, суджень й оцінок – підходів щодо пізнання сутності свободи та права у формі окремих правових концепцій. Успішне вирішення проблем сутності праворозуміння є важливим не лише саме собою, а й у зв'язку з пізнанням інших, нерозривно пов'язаних із поняттям права категорій, таких як типові та нетипові норми права.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена насамперед відсутністю у вітчизняній юридичній літературі комплексного аналізу категорії норм права в аспекті основних шкіл праворозуміння, вирішення якої забезпечить прогресивний розвиток юридичної науки.

Серед сучасних вітчизняних учених, праці яких так чи інакше пов'язані з дослідженням природи права та його норм, можна назвати С. Гусарєва, А. Зайця, А. Козловського, М. Козюбру, В. Копейчикова, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, В. Селіванова, О. Скакун, С. Сливку, О. Тихомирова, І. Усенка, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та ін. Однак, не применшуючи значення праць та ідей вказаних науковців, необхідно констатувати відсутність комплексного дослідження правового відображення норм права в аспекті сучасного праворозуміння.

Саме це й обумовило вибір мети цієї публікації – дослідження особливостей прояву сутності норм права як багатоаспектної категорії в основних темах праворозуміння. Досягнення означеної мети пов'язується з аналізом положень наявних у науці типів праворозуміння.

Найвні у літературі підходи до праворозуміння традиційно поділяють на групи. Найбільш поширеним є поділ праворозуміння на вузьке та широке (іноді використовують терміни «моністичне» та «плюралістичне», «легістське» та «юридичне») [1, с. 347].

Представники вузького розуміння права (моністи) розуміють право як систему правил поведінки, тоді як прихильники широкого розуміння права (плюралісти) характеризують право як ширше від правил поведінки поняття, включаючи до нього свободу особистості, емоції суб'єкта тощо.

Сучасна юридична наука повинна досліджувати категорії норми права та право повноцінно, неупереджено як у позитивному, так і в надпозитивному вимірах. Типологізуюче мислення забезпечує можливість звести множинність явищ до єдності, що є метою наукової діяльності. При цьому поняття «тип правопізнання» охоплює всі ознаки, які властиві процесу пізнання права, як з точки зору обраної дослідницької методології, так і щодо його розуміння, утворення і реалізації [2, с. 11].

На нашу думку, дослідження такої властивості категорії, як норма права потребує застосування таких типів праворозуміння: позитивізм (нормативізм), природно-правова концепція (юснатуралізм) та соціологічна юриспруденція.

Вихідною формою буття права в межах позитивістської школи праворозуміння є норма права, викладена в законах та інших нормативних актах. Основними властивостями права є формальна визначеність, точність формулювань та однозначність правового регулювання. Засновник цього типу праворозуміння Г. Кельзен запропонував очистити юриспруденцію від прийомів дослідження, які запозичують з інших галузей знань, а також виключити ідеологічну та аксіологічну складову права. Обґрунтовуючи автономність та самодостатність права, вчений вважав її «чистою теорією права» [3, с. 68].

Щодо юридичного позитивізму як наукового світогляду та методу пізнання правової дійсності доцільно погодитися із О. Маліновським, який зазначав, що юридичний позитивізм є не найкращим засобом не лише для пізнання сутності свободи, а й для вивчення її проявів. Основний недолік позитивізму, на думку вченого, полягає в неможливості за його допомогою досягнути природу аналізованого явища. Вчені (особливо представники галузевих юридичних наук), які намагаються це зробити, вивчаючи відповідні законодавчі дефініції, відразу заходять у тупикові ситуації, оскільки виявляють відсутність більш-менш прийняттого визначення [4, с. 10–11].

Нормативізм отримав свою назву від норми, яка в контексті цього підходу є першопочатком, «ядром» права, однією з найвищих цінностей у праві поряд із такими цінностями, як державна влада, закон, дисципліна, порядок, відповідальність тощо. Нормативісти настільки завищують роль норми в праві, що вважають нормативність сутнісно-сисловою ознакою права, тобто ознакою, що робить право саме правом, а не чимось іншим. Визначаючи поняття права, вони наголошують, що право – це система чи сукупність правил (норм) поведінки, які сформовані державною владою, мають загальнообов'язковий характер, тобто поширюються на значне коло суб'єктів і мають бути за необхідності виконані ними, охороняються державною владою від порушень і містять санкції за порушення цих правил (норм). Існує й інше визначення, відповідно до якого, окрім зазначених вище ознак права, наголошується ще і на такій його ознаці, як здатність бути мірою справедливості. Звичайно, цю міру також встановлює або законодавець, або ж «компетентний державний орган», відповідно до власних міркувань. Таке визначення права з деякими модифікаціями викладено в низці вітчизняних підручників і посібників з теорії держави та права [5; 6]. Те саме стосується й норми права – закріплене у джерелах права правило загального характеру, що визначає стандарт належності чи дозволеної поведінки або наслідки його порушення, ефективна дія якого забезпечується державою [7, с. 160].

В. Дудченко слушно зазначає, що традиційний підхід до визначення норми права зберігається як у процесі підготовки спеціалістів юридичного профіля, так і у практичній діяльності юристів. Наголошуючи на державно-владному характері норми права, науковець характеризує її як загальнообов'язкове правило поведінки, яке визнається і забезпечується державою, з якого випливають права та обов'язки учасників суспільних відносин і яке є зразком поведінки [8, с. 99].

Істотними ознаками норми права в межах позитивізму є такі: загальнообов'язковість, тобто поширення на значне коло суб'єктів і сприйняття його ними; обов'язковість виконання всіма суб'єктами права; закріплення у ньому низки прав та обов'язків, що випливають із прийнятих державною владою нормативних правових текстів.

Не заперечуючи доктринального значення нормативного розуміння норм права, що забезпечує уявлення про неї як імператив, який є елементом системи, має визначену юридичну силу, чітко встановлену форму вираження, взаємодіє з державою як на рівні створення, так і на рівні реалізації й охорони, метою якої є забезпечення суспільного порядку, варто сказати про те, що деякі положення означеної теорії мають застарілий характер і потребують переосмислення. Йдеться передусім про значне перебільшення ролі держави у формуванні норм права з одночасним ігноруванням ролі громадянського суспільства у цьому процесі, а також про ототожнення права з офіційним законом держави, тобто обов'язковими правилами, що санкціонуються, встановлюються і визначаються державою, які є неправильними [9, с. 115].

На відміну від позитивістського та нормативістського праворозуміння, природно-правова концепція породжена самим людським буттям; право виникає із природи людини, людського розуму, загальних моральних принципів. Тому воно розумне і справедливе, вічне й незмінне як вічні й незмінні природа та розум людини. Основні моральні й правові ідеї та принципи, обґрунтовані цією теорією як природні закони, – це природжені невідчужувані права людини: свобода, рівність, сім'я, власність, безпека тощо [10, с. 71].

І. Кант та Г. Гегель, які були представниками правової антропології, рішуче пов'язували право не з примусом держави, а зі свободою громадян. Зокрема, І. Кант досліджував право у його цілісності й безкінечності, тобто ідею прав. Право у своїй цілісності – це різноджерельне право. Право у своїй безкінечності – це свобода як сутнісна ознака справедливості. В одній з етичних парадигм І. Кант зазначає: «Для того, хто звик до свободи, не існує більшого нещастя, ніж бути відданим під владу такої ж істоти як він, яка може змусити його відмовитись від своєї свободи і робити те, чого він бажає» [11, с. 146]. Таким чином, кантівські і гегелівські судження дають можливість зробити висновок, що наука про право має засновуватися на «людській волі», в основу якої покладається антропологічний принцип і що право необхідно пов'язувати не з примусом держави, а зі свободою громадян, яка закріплена в нормах права. Отже, сутністю юснатуралізму є ціннісно-цільове обґрунтування запровадження правом порядку. Інакше кажучи, представники юснатуралізму намагаються обґрунтувати надпозитивне право, яке щодо права позитивного виступає критерієм його правової чи неправової оцінки [12, с. 135].

З точки зору природної школи праворозуміння, позитивне право мусить забезпечувати реалізацію загальних раціональних правових принципів, наприклад, свободи та прав людини, які становлять природне право. Воно мусить бути лише «писане розумом». Особливо це стосується норм публічного права, яке повинно бути виразником природних прав і гарантувати свободу людської особистості.

Інакше кажучи, теорія юснатуралізму заснована на категорії «свобода», яка обмежується тільки свободою інших осіб. Людина має свободу і право вимагати її визнання з боку інших осіб. Звідси право розуміється як зовнішня свобода людини, яка обмежена законом [13, с. 42]. Заперечував позитивне розуміння права Є. Трубецкой, вважаючи його визначенням «право є право» та обґрунтовуючи розуміння права як зовнішню свободу, яка не може бути забезпечена силою [14, с. 22]. На думку С. Рабіновича, серед загальних ознак природного права можна виокремити передусім надання безпосередньо регулятивного і пізнавального значення нематеріальним явищам (правовим ідеалам, «духу права», призначенню соціальних інститутів), недержавно-юридичні чинники соціально-емпіричного характеру (зокрема, людські потреби, природа людини), а також оцінювання, засноване на світоглядно-моральних, морально-політичних критеріях [15, с. 212].

З огляду на зазначене, можна виокремити особливості правової норми в аспекті юснатуралізму:

- є елементом правової природи, оскільки право – це сукупність законів природи, яким підпорядковане все живе;
- є відображенням свободи, рівності і справедливості, які мають моральну основу;
- є засобом закріплення та гарантування прав людини;
- є елементом правової матерії, яка встановлює правові ідеали, яким повинні відповідати позитивні закони.

На взаємодію права і моралі вказував В. Соловйов. Порівнюючи моральність із правом, мислитель стверджує, що право є певним мінімумом моральності. Крім того, важливою якістю права є вимога його зовнішньої реалізації, реалізація визначеного мінімуму добра, зовнішнім втіленням якого є прямий або непрямий примус [16, с. 283]. Основний принцип права, на думку філософа, – це свобода та справедливість. Вимога особистої свободи є умовою, без якої неможливі людська гідність і високий моральний розвиток. Але людина може розвивати свою свободу тільки в суспільстві, оскільки існування суспільства залежить не від досконалості окремих людей, а від безпеки всіх, яку захищатимуть не моральні імперативи, а юридичні закони та норми, що мають характер примусу [16, с. 286].

Основним положенням природно-правових концепцій був і є висновок про існування поряд із нормами законодавства (що утворюють позитивне право) постійно діючих, незалежних від держави норм, які втілюють свободу та справедливість. Таким чином, природно-правова теорія заснована на категорії «свобода», яка обмежується тільки свободою інших осіб і не переймається забезпеченням рівності та справедливості у суспільстві. Безумовно, у сучасних демократичних країнах свобода індивідів обмежується встановленими заборонами та обов'язками, які спрямовані на впровадження рівності й справедливості в суспільстві. Проте такий правовий механізм здебільшого не забезпечує рівності, справедливості та свободи серед населення сучасної держави [17, с. 335].

Незважаючи на значний ступінь поширеності уявлень про право в аспекті юснатуралізму, ця теорія також не позбавлена недоліків, адже перебільшує роль норми у забезпеченні справедливості у суспільстві; нормою визначаються лише ті приписи, які закріплюють права людини; недооцінюється роль правотворчих органів у формуванні норми; ефективність норми пов'язується не зі ступенем їх реалізації, а з відображенням природи людини.

Розвиток праворозуміння пов'язувався із необхідністю визнання його суспільного характеру та відображення у поведінці людей. На думку Б. Кістяківського, право не встановлюється в параграфі кодексів та не потребує примусу для свого здійснення. Воно є правом тому, що реалізується у соціальному житті і має вид соціального факту [18, с. 550]. Ці ідеї і становлять основу соціологічного розуміння права і, відповідно, правової норми.

Соціологічна школа праворозуміння базується на тому, що право існує в нерозривному зв'язку із суспільними відносинами, які і є об'єктом правового регулювання, а тому правові норми необхідно аналізувати відповідно до усіх соціальних умов, у межах яких діє певна правова система. Такий підхід покладено в основу соціологічної школи права, яка сформувалася у ХХ ст. Одним із представників соціологічного напрямку в юриспруденції був видатний російський учений-правознавець другої половини ХІХ ст. С. Муромцев, який задовго до західних теоретиків окреслив проблему взаємозв'язку права і суспільних відносин та висунув ідею про необхідність використання юридичною наукою соціологічних досліджень [19, с. 151].

Соціологічна теорія права розглядає право не як систему абстрактних норм, а як «живий» порядок, систему фактичних правовідносин. Відповідно, на думку прихильників соціологічної теорії, право слід шукати не в нормах, а в самому житті. Закони ж слід наповнювати правом як порожню посудину. Отже, право – це всеосяжна міра свободи, рівності й справедливості.

Таким чином, соціологічна теорія, на відміну від нормативної та позитивної, визнає основою права не сукупність абстрактних і формальних соціологічних норм, а безпосередньо суспільне життя, «живе» право як конкретне, динамічне, яке базується на свободі та справедливості, фактично існуюче явище, що лежить в основі створення законів та прийняття інших юридичних рішень. Сутність права відповідно до цієї концепції становить свобода людини, але свобода не будь-яка, а певним чином визначена та забезпечена.

Прихильники соціологічного типу праворозуміння переносять акцент з абстрактних ідеалів і нормативно-правових текстів у площину динамічного функціонування права, його дії в реальному житті, насамперед у правовідносинах та юридичних рішеннях, без чого ідеали і юридичні тексти перетворюються в декларації, які прямо не стосуються права [20, с. 203].

На основі цього ми можемо визначити норму права як:

- можливість, яка повинна втілюватися у правовій реальності;
- правило поведінки, що втілюється у правовідносинах і закріплюється у судових рішеннях та правозастосовних актах;
- юридичний факт виникнення чи злиття правовідносин;
- результат впливу соціологічних та психологічних чинників;
- засіб визначення особливостей конкретних випадків чи суб'єктів.

Реальність норми права, що визначає переваги такого її розуміння, супроводжуються і негативними проявами, що полягають в ігноруванні правосвідомості як засобу усвідомлення норми, певним чином ототожнює процеси створення і застосування норм права, перебільшує роль суду у створенні правових приписів.

Аналіз існуючих типів праворозуміння в аспекті їх впливу на аналіз правової норми підтверджує висновок М. Козюбри про те, що попри відсутність єдності поглядів щодо соціального значення типів праворозуміння, переважна більшість дослідників небезпідставно схилиються до того, що кожний із них, незважаючи на суттєві відмінності у світоглядних позиціях, на яких вони ґрунтуються, відображає реальні грані, аспект права як феномена [20, с. 196]. Цей висновок можна зробити і щодо норм права, адже застосування положень всіх типів праворозуміння забезпечить аналіз норми права як багатаспектної категорії, сутність і природа яких визначає їх у забезпеченні суспільного порядку.

Використані джерела

1. Марченко М. Н. Теория государства и права / М. Н. Марченко. – М., 2003.
2. Ромашкін С. В. Типи правоїзнання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / С. В. Ромашкін. – Х., 2008. – 23 с.
3. Чистое учение о праве Ганса Кельзена: к XIII Конгресу асоциации правовой и социологической философии (Токио, 1987). – М. : АН СССР : ИНИОН, 1987. – Вып. 1. – 195 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
5. Теорія держави і права : підруч. / за ред. проф. Ю. А. Ведернікова. – К. : Університет сучасних знань ; Д. : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, ЛІРА ЛТД, 2014. – 468 с.
6. Теорія права і держави : підруч. – Х. : Одіссеї, 2007. – 448с.
7. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищих навч. закладів / за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
8. Общетеоретическая юриспруденция : учебный курс / под ред. Ю. Н. Оборотова. – Одесса : Феникс, 2011. – 436 с.
9. Графский В. Г. Общая теория права П. А. Сорокина, на пути к интегральному (синтезированному) правопониманию / В. Г. Графский // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 111–120.
10. Петров Л. Проблемы философии права / Л. Петров // Право України. – 2003. – № 8. – С. 71–79.
11. Кант И. Сочинения : в 6 т. / И. Кант ; под общ. ред. В. Ф. Асмуса, А. В. Гульги, Т. И. Ойзермана. – М. : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 1, 2. – 494 с.
12. Бобровник С. В. Компромис і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : моногр. / С. В. Бобровник. – К. : Юридична думка, 2011. – 384 с.

13. Чичерин Б. Н. Избранные труды / Б. Н. Чичерин ; сост. вступ. ст. и ком. А. В. Полякова и Е. В. Тимошиной. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского государственного университета, 1998. – 553 с.
14. Трубецкой Е. Н. Энциклопедия права / Е. Н. Трубецкой. – Киев, 1906. – 182 с.
15. Рабінович С. П. Проблеми пізнання правових закономірностей у природно-правовій думці сучасної України / С. П. Рабінович // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. ст. – К. : Дух і Літера, 2013. – С. 212–220.
16. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень : підруч. / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 304 с.
17. Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння : моногр. / Ю. С. Шемшученко, Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчук та ін. ; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Юридична думка, 2013. – 480 с.
18. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права / Б. А. Кистяковский. – М. : Типография Сабашниковых, 1916. – 704 с.
19. Муромцев С. А. Сборник статей / под ред. Д. И. Шаховского. – М. : Издательство М. и С. Сабашниковых, 1911. – 441 с.
20. Козюбра М. І. Праворозуміння: плюралізм підходів та можливість їх поєднання / М. І. Козюбра // Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна : зб. наук. ст. – К. : Дух і Літера, 2013. – С. 187–212.

Головчук В. М. Інтерпретація норми права в аспекті основних типів праворозуміння

Стаття присвячена аналізу впливу сучасних уявлень про право на визначення його нормативної основи – правової норми. Метою публікації визначено з'ясування особливостей прояву сутності норм права як багатоаспектної категорії в основних типах праворозуміння. За основу дослідження взято аналіз таких типів праворозуміння, як природно-правовий, позитивізм і соціологічний. Визначено основні ідеї означених типів, виокремлено їх позитивні та негативні риси. На цій основі обґрунтовано поняття норми права, з'ясовано її ознаки, сутність та призначення. Зроблено висновок про те, що складний, багатоаспектний та поліфункціональний характер правової норми потребує її аналізу з позиції всіх існуючих типів праворозуміння.

Ключові слова: право, норма права, типи праворозуміння, сутність норм.

Головчук В. Н. Інтерпретація норми права в аспекте основних типів правопонимання

Стаття присвячена аналізу впливу сучасних уявлень про право на визначення його нормативної основи – правової норми. Метою публікації визначено з'ясування особливостей прояву сутності норм права як багатоаспектної категорії в основних типах правопонимання. За основу дослідження взято аналіз таких типів правопонимання, як природно-правовий, позитивізм і соціологічний. Визначено основні ідеї означених типів, виокремлено їх позитивні та негативні риси. На цій основі обґрунтовано поняття норми права, з'ясовано її ознаки, сутність та призначення. Зроблено висновок про те, що складний, багатоаспектний та поліфункціональний характер правової норми потребує її аналізу з позиції всіх існуючих типів правопонимання.

Ключевые слова: право, норма права, типы правопонимания, сущность норм.

Golovchuk V. The interpretation of the law in terms of the main types of thinking

This article analyzes the influence of modern ideas about the right to determine its regulatory framework and legal norms. The aim of the publication clarify the characteristics defined manifestation of the essence of law as multifaceted category in the main types of legal thinking. The basis of the research analysis taken these types of thinking as natural law, positivism and sociological. The basic idea of the aforementioned types, singled out their positive and negative features. On this basis, the concept of reasonable law, found its characteristics, essence and purpose. It is concluded that the complex, diverse and multifunctional nature of legal regulations require its analysis of the positions of all existing types of legal thinking.

Key words: law, rule of law, types of thinking, the essence of norms.

УДК 321.01

*Оксана Федорівна Данич,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

**ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Характеристика соціальної функції держави з позицій її змістовного насичення, ознак, структури, особливостей взаємозв'язку з іншими функціями держави є необхідною, але недостатньою умовою для забезпечення її всебічного, системного дослідження, оскільки поза увагою в цьому разі залишається динаміка розвитку цієї функції, що виражається у відповідних формах і методах здійснення.

Крім цього, необхідно враховувати той факт, що потреба переосмислення форм і методів реалізації функцій сучасної держави, у тому числі й соціальної, обумовлюється також необхідністю забезпечення подальшого розвитку громадянського суспільства та інститутів демократії, правових гарантій захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, проведення низки реформ у різних сферах суспільного життя, адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) тощо. Ці та інші чинники мають великий вплив на вибір, обґрунтування, а також змістовне насичення форм